

Anna Radzik (Kraków)

Kolokacje werbo-nominalne w *Buddenbrookach* Tomasza Manna i ich syntetyczne ekwiwalenty w polskim i rosyjskim tłumaczeniu powieści

Ключне речи:
Tomasz Mann,
Buddenbrookowie, kolokacja,
kolokacja werbo-nominalna,
orzeczenia peryfrastyczne,
analizmy werbo-nominalne,
werbalizator, predyktor,
ekwiwalencja interlingwalna.

У прилогу се истражују глаголско-номиналне колокације у *Буденброківима* Т. Мана, као и њихови синтаксички и глаголски еквиваленти у преводу Еве Либровицове на полски и Наталије Ман на руски, при чему је представљена колокациона структура и анализа семантичких и функционалних односа између аналитичких и синтаксичких облика.

Proces nominalizacji stylu, przypisywany szczególnie językowi urzędowemu, publicystycznemu czy naukowemu, oznacza m.in. wprowadzanie konstrukcji analitycznych w miejsce syntetycznych wyrażań czasownikowych, np. w języku polskim *pochłaniać nakłady* – zamiast *kosztować, wspierać wysiłek* – *pomagać, spełniać funkcję* – *funkcjonować*.

Konstrukcje te, zwane też kolokacjami werbo-nominalnymi¹, występują we wszystkich odmianach współczesnego języka polskiego, rosyjskiego czy niemieckiego, zarówno w języku mówionym, jak i pisany. Interesującą cechą tej klasy znaków jest to, że analogiczne jednostki występują w różnych językach (*in Angst versetzen* – *napędzić strachu* – *нагнать*

1) Termin *kolokacja* wprowadzony został do językoznawstwa przez J. R. Firtha w roku 1951 i odnosił się do współwystępowania (co-occurrence) jednostek leksykalnych (lexical items) (Firth 1957: 194).

W odniesieniu do kolokacji werbo-nominalnych stosowane są również terminy: orzeczenia peryfrastyczne, peryfrazy predykatywne, analizmy werbo-nominalne, konstrukcje opisowe z czasownikiem funkcyjnym.

cmpaxy) i tworzą one w nich sferę pogranicza między leksyką, frazeologią i składnią, gdyż noszą znamiona obiektów lub procesów obserwowanych w każdym z tych podsystemów języka naturalnego. Pozwala to widzieć w nich fakty o charakterze uniwersalnym i postulować w przyszłości podjęcie szerszych badań porównawczych w tym zakresie (Jędrzejko 1998, s. 7–8).

374

O kolokacjach werbo-nominalnych pisano z początku jako o odpowiednikach form syntetycznych (por. *mieć respekt* – *respektować*, *Untersuchungen durchführen* – *untersuchen*, *делать подاپок* – *даpumь*), później jako o jednostkach specyficznych, odrębnych, choć pod pewnymi względami bliskich klasie zwykłych czasowników. Związki tego typu uważa się za specyficzne jednostki języka, gdyż często nie mają odpowiedników syntetycznych (por. *ponieść klęskę*, *popęlić przestępstwo*), znaczenie kolokacji nie jest identyczne ze znaczeniem czasownika (*uprawiać filozofię* – *filozofować*), charakteryzują się inną walencją niż ich syntetyczne odpowiedniki czasownikowe, a paradygmat fleksyjny tych „analitycznych czasowników” jest znacznie bardziej defektywny niż czasowników syntetycznych. Jednostki analityczne spełniają wobec czasowników warunki synonimii funkcjonalnej, tzn. wchodzą z nimi w różne relacje semantyczne w tym samym polu leksykalno-pojęciowym.

Mimo iż kolokacje werbo-nominalne są ważnymi dla zastosowań, odrębnymi jednostkami języka, a ich udział w systemie i w tekstach jest większy i bardziej zróżnicowany niż się powszechnie sądzi, nie doczekały się dotychczas systematycznego i kompletnego opracowania. Z brakiem takiego opracowania idzie w parze ich słaba obecność w aktualnych słownikach. W tej sytuacji postuluje się tworzenie systematycznych, odrębnych słowników *explicite* wyliczających typowe

związki wyrazowe, które należałoby wprowadzać do słowników jako jednostki samodzielne (Jędrzejko 1998: 21).

Źródłem takich zestawień mogą być niewątpliwie wybitne dzieła literatury. W powieści Tomasza Manna Buddenbrookowie, której język był wielokrotnie przedmiotem uważnej analizy językoznawczej (Arens 1964, Dierks 1986, Lee 1994), stwierdziliśmy występowanie około 1250 kolokacji, stanowiących kombinację około 280 czasowników i 760 rzeczowników abstrakcyjnych. W niniejszym artykule uwagę naszą kierujemy tylko na te kolokacje werbo-nominalne, których odpowiednikami są w polskim tłumaczeniu powieści Ewy Librowiczowej i rosyjskim tłumaczeniu Natalii Man formy syntetyczne.

W strukturze kolokacji werbo-nominalnej wyróżniamy synsemantyczny werbalizator (czasownik operatorowy, posiłkowy, funkcyjny, podporowy) oraz semantycznie konstytutywny, choć formalnie podrzędny element imienny, tzw. predyktor reprezentowany przez rzeczownik abstrakcyjny (Vetulani 2000, s. 181). Na pozycji czasownika zachodzą liczne wymiany formalne, zaś poszczególne warianty czasownikowe są czynnikiem uściślającym znaczenie predykatu oraz wskazują na rejestr użycia (neutralny, potoczny, uroczysty). „Istotą peryfrastyki werbo-nominalnej jest to, że funkcję synsemantycznego werbalizatora wtórnie pełni wiele czasowników pełnoznaczących” (Jędrzejko 1998, s. 50).

Werbalizator może w różny sposób modyfikować semantyczną i stylistyczną wartość imiennego predykatu. Ów składnik werbalny wnosi więc nie tylko czystą informację gramatyczną, ale też informuje o fazie, tempie, intensywności, negacji, kauzatywności i innych niezgramatyzowanych parametrach zdarzenia wskazanego imiennym orzeczeniem.

Rzeczowniki wchodzące w skład kolokacji to przede wszystkim nomina essendi, nomina actionis, substantiva deverbalia. Predykatywnie pusty czasownik tworzy wraz z predykatem właściwym orzeczenie peryfrastyczne. Jędrzejko wspomina o kilkunastu tysiącach poświadczeń użycia ok. 2000 rzeczowników abstrakcyjnych, które tworzą ustabilizowane peryfrazy z różnymi czasownikami „operatorowymi” w języku polskim (Jędrzejko 1998, s. 11)

Przedstawioną powyżej strukturę kolokacji werbalno-nominalnych ilustruje w powieści *Buddenbrookowie* scena, w której wyeksponowane są wspomniane elementy składowe tej struktury językowej. Kolokacja *zur Extraktion schreiten* występuje w kluczowej i symbolicznej scenie w gabinecie doktora Brechta – ból zęba i jego ekstrakcja stają się przyczyną śmierci Tomasza Buddenbrooka. W rozdziale siódmym części dziesiątej powieści jesteśmy świadkami następującej wymiany zdań między doktorem Brechtem a senatorem Buddenbrookiem:

„Wir müssen *zur Extraktion schreiten*”, sagte er nach einer Weile und erblich noch mehr.

„*Schreiten* Sie nur”, sagte der Senator und schloß die Lider noch fester. (678)²

W tłumaczeniu polskim zachowane zostało użycie samego werbalizatora kolokacji w odpowiedzi Tomasza Buddenbrooka:

– Musimy *przystąpić do usunięcia*
– powiedział po chwili i zbłądł jeszcze bardziej.

– Niech pan *przystępuje* – rzekł senator zamykając mocniej oczy.

Tłumaczenie rosyjskie nie oddaje owej specyfiki, bowiem w odpowiedzi zastosowany został czasownik inny niż werbalizator:

– Необходимо *произвести экстракцию*, – объявил он через минуту и поблел еще больше.

– Что ж, *приступайте*, – отвечал сенатор, плотнее смыкая веки.³

W wypadku, kiedy pisarz świadomie rozbija kolokację na werbalizator i predyktor, wskazane jest zachowanie w tłumaczeniu formy analitycznej. Około 250 kolokacji z tekstu oryginalnego *Buddenbrooków* przetłumaczonych zostało jednakże zarówno na język polski, jak i rosyjski w postaci form syntetycznych.

Werbalizatory tych kolokacji stanowi 31 czasowników: *annehmen, bekommen, bringen, empfinden, essen, fassen, finden, führen, geben, gehen, geraten, gewinnen, haben, halten, kommen, fallen, lassen, machen, nehmen, sagen, sein, stehen, stellen, tragen, tun, werfen, wissen, verschaffen, verwenden, vollführen, ziehen*.

Predyktorami są natomiast rzeczowniki w formie bezprzyimkowej, występujące

2) W artykule podane są strony wydania powieści z roku 2002.

3) Na kartach powieści spotykamy się ze zwrotem *zur Extraktion schreiten* po raz pierwszy w części ósmej, rozdziale siódmym, kiedy to owa ekstrakcja dotyczyła Hanno Buddenbrooka, a swe – jak się wydaje – typowe sformułowanie doktor Brecht kieruje do opiekunki małego Hanno, Idy Jungmann:

– „Wir müssen *zur Extraktion schreiten*, Fräulein“, sagte er zu Ida Jungmann und erblich.

- bez rodzajnika: *Abschied, Adieu, Anteil, Ausdruck, Bankrott, Beinamen, Bescheid, Dank, Einhalt, Einblick, Gebrauch, Glück, Kenntnis, Luft, Ordnung, Ordre, Mitteilung, Rücksicht Ruhe, Sorge, Sorgfalt, Spaß, Platz, Schritt, Stücke;*
- z rodzajnikiem nieokreślonym: *einen Blick, einen Einblick, einen Gang, einen Kuss, einen Streich, einen Streit, eine Bewegung, ein Ende;*
- z rodzajnikiem określonym: *den Anspruch, den Ausschlag, den Beschluss, den Eindruck, den Wunsch, den Versuch, den Vorschlag, die Absicht, die Bekanntschaft, die Erfahrung, die Langeweile, die Runde;*
- z formami negacji: *nicht den geringsten Anspruch, keinen Anstand, nicht Erwähnung, keine Mühe, keine Sorge, kein Urteil;*
- z dodatkowymi określeniami: *solche Angst, eine verfluchte Angst, seine Bekanntschaft, tiefe Blicke, seinen Einzug, ihren Fortgang, irgendeine Frage, welche Freude, eine [...] hochfahrende Klangfarbe, seinen Platz, ein bisschen Spektakel, ein paar Züge aus der Cigarette.*

Predyktorami są również rzeczowniki w konstrukcjach przyimkowych:

- bez rodzajnika
in Anspruch, in Augenschein, in Aussicht, in Empfang, in Erinnerung, in Falten, in Sicherheit, in Verlegenheit, in Verwirrung;

- z rodzajnikiem lub zaimkiem
auf seine Kosten; in die Ehe, in die Länge, ins Lachen, ins Vertrauen; im Begriffe, im Gange, im Reifen, im Sinne, im Wachsen; zu Besuch, zu Ende, zu Gas, zu Gesichte, zu Grunde, zu Mittag; zum Ausdruck, zur Ruhe, zur Sicht.

Godny uwagi jest fragment powieści z kolokacją werbo-nominalną *Einblick gewinnen*, przetłumaczoną zarówno w języku polskim jak i rosyjskim w postaci formy syntetycznej. W decydującej rozmowie konsula Jana Buddenbrooka z zięciem, Benedyktem Grünlichem, której skutkiem jest zakończenie pierwszego małżeństwa Toni Buddenbrook, kolokacja *Einblick gewinnen*, dwukrotnie użyta przez Grünlicha, zacytowana zostaje w monologu wewnętrznym konsula Buddenbrooka (*gedachte Rede*, por. Lee, 1994). Konsul rozpoczynając rozmowę używa zwrotu *sich einen genaueren Einblick verschaffen*⁴, świadczącego o możliwości wymiany komponentu werbalnego w kolokacji. W rozdziale ósmym części czwartej czytamy:

„Sie erlauben nun, daß ich mir *einen genaueren Einblick* in die Lage der Dinge *verschaffe*“, sagte der Konsul und griff nach dem Hauptbuch. [...]

„Einen Augenblick! Noch einen Augenblick, Vater! O, lassen Sie mich noch eine einleitende Bemerkung vorausschicken! ... Ja. Sie werden

4) Inne kolokacje z rzeczownikiem *Einblick* odnotowane we współczesnym słowniku (Duden – Deutsches Universalwörterbuch, s. 427): *Einblick haben* (w znaczeniu ‘Blick in etw. hinein’), *Einblick nehmen, gewähren*, (w znaczeniu ‘Durchsehen, Durchlesen in bestimmter Absicht, prüfendes [Hin]einsehen’), oraz w liczbie mnogiej: *tiefe Einblicke gewinnen* (w znaczeniu ‘Zugang zu einigen typischen Fakten eines größeren Zusammenhangs und dadurch vermittelte Kenntnis, Einsicht’).

Einblick gewinnen, Ihrem Blick wird nichts entgehen, ... Aber glauben Sie mir: Sie werden *Einblick* in die Lage eines Unglücklichen *gewinnen*, nicht eines Schuldigen! [...]

Der Konsul blätterte im Hauptbuch, verfolgte mit dem Fingernagel Kolonnen von Zahlen [...]. Sein abgespanntes Gesicht drückte Entsetzen vor den Verhältnissen aus, in die er nun „*Einblick gewann*“.
(S. 221–222)

W polskim tłumaczeniu kolokacja werbo-nominalna *Einblick gewinnen* ma postać czasownika *rozejrzeć się*, jednakże tłumaczka nie zachowuje odrębności sformułowań konsula i Benedykta Grünlicha:

– Pozwól panowie, że *rozejrzę się* w sytuacji – rzekł konsul i wziął książkę główną. [...]

– Jedną chwilę, tylko jedną chwilę, ojcie! O, pozwól mi uczynić wstępną uwagę!... Tak, *rozejrzy się* ojciec w sytuacji, nic nie będzie ukryte przed jego wzrokiem... Ale proszę mi powiedzieć: *pozna* ojciec sytuację człowieka nieszczęśliwego, ale i niewinnego! [...]

Konsul przeglądał książkę główną, znaczył sobie paznokciem kolumny cyfr [...]. Znużona jego twarz wyrażała przerażenie wobec sytuacji, w której się *rozejrzał*.

W tłumaczeniu Natalii Man spotykamy w miejsce kolokacji czasowniki proste, zastosowane w sposób oddający specyfikę języka bohaterów:

– Вы позволите мне несколько подробнее *ознакомиться* с поло-

жением вещей? – сказал консул и потянул к себе грощбух. [...]

– Одну минуточку! Одну только минуточку, отец! О, позвольте мне предупредить вас!.. Да, вам все *откроется*, от вашего взора ничего не ускользнет... Верьте одному: вам *откроется* положение человека несчастного, но не виновного! [...]

Консул листал в грощбухе, водил ногтем по столбцам цифр [...]. На его утомленном лице выражался ужас перед тем, что ему *открылось*.

377

Sekwencji niemieckiej *sich einen genaueren Einblick in die Lage der Dinge verschaffen* – *Einblick gewinnen* – *Einblick in die Lage eines Unglücklichen gewinnen* – „*Einblick gewann*” odpowiada w tekście polskim *rozejrzę się w sytuacji* – *rozejrzy się ojciec w sytuacji* – *pozna ojciec sytuację* – w której się „*rozejrzał*”, zaś w rosyjskim *позволите ознакомиться с положением вещей* – *вам все откроется*, *вам откроется положение человека несчастного* – *перед тем, что ему „открылось”*. W obu językach, polskim i rosyjskim, zwroty analityczne zastąpione zostały czasownikami prostymi, jednakże tylko przekład rosyjski zachowuje wewnętrzną logikę sceny, w której cytat oznacza przytoczenie zwrotu, używanego przez Grünlicha.

Czasownik *gewinnen* występuje w badanym materiale tylko w połączeniu z rzeczownikiem odczasownikowym *Einblick*. Na kartach powieści spotykamy inne jeszcze połączenia z werbalizatorem *gewinnen*, które jednakże przetłumaczone zostały w sposób analityczny (*den Anschein* 271, 328, 509, *Geschmack an ihm* 451, *an Klang* 419, *die deutliche Vorstellung* 684).

Do innych werbalizatorów, które wystąpiły w jednokrotnym połączeniu z predykatorem w badanym materiale należą:

- *annehmen* (*eine ... hochfahrende Klangfarbe*)⁵
ihre Altstimme konnte eine hochfahrende Klangfarbe annehmen 284
– głos brzmiał twardo – голос звучал [...] резко;
- *empfinden* (*die Langeweile*)⁶
sie empfand die Langeweile 280
– nudziła się – скучала;
- *essen* (*zu Mittag*)
zu Mittag gegessen 114 – obiadowano – пообедали;
- *fassen* (*den Beschluß*)
wurde der Beschluß gefasst 79
– postanowiono – было решено;
- *finden* (*Ruhe*)
Ruhe gefunden hatte 374 – zasnęła – задремала;
- *führen* (*Beinamen*)
der diesen Beinamen führte 282
– przezwany – прозванный;
- *stehen* (*im Begriffe*),
im Begriffe stand 85 – zamierzała – собиралась;
- *stellen* (*in Aussicht*)
in Aussicht stellte 478 – zawierająca – излагающая;
- *zuwerfen* (*einen Blick*)
wirft einen Blick zu 339 – patrzy – переглядывается;
- *verwenden* (*Sorgfalt*),
Sorgfalt verwandte 393 – dbała – заботилась;
- *vollführen* (*einen Streich*)

hatte einen Streich vollführt 84
– spsociła – (случалось) напроказить.

Wśród czasowników, które w badanym materiale wystąpiły tylko z jednym elementem nominalnym, zdarzyło się wielokrotne użycie w tekście i – co szczególnie interesujące – przy zmieniającej się (przynajmniej w jednym z języków) postaci czasownika, była to wciąż forma syntetyczna. Oprócz różnic leksykalnych czasowników, często stwierdzamy tu różnice aspektu i rodzaju czynności:

- *tragen* (*Sorge*)
trage Sorge 228 – pilnuj – позаботься;
trug Sorge 250 – starała się – позаботилась;
- *bekommen* (*zu Gesichte*)
zu Gesichte bekommen. 26 – widział – лицезреть;
zu Gesichte bekam 64 – spostrzegła – завидев;
zu Gesichte bekäme 199 – widywać – видеть;
- *wissen* (*Bescheid*)
weiß besser Bescheid 21 – zna się – лучше знает;
weiß Bescheid 206, 208 – wiem – знаю;
weiß ich besser Bescheid 361 – pojmuję lepiej – лучше разбираюсь;
Bescheid weiß in diesen Dingen 383 – znam się na tych rzeczach – хорошо разбираюсь в этих делах.

- 5) Inne kolokacje w werbalizatorze *annehmen* w powieści (*einen ernsten Ausdruck* 225, *einen Ausdruck* 253, *einen verzagten Ausdruck* 511, *den Charakter einer kleinen Prüfung* 511, *diese Einladung* 328, *einen lebhaften Klang* 204, *Raison* 113, *eine Stellung* 237, *das freudlose Tempo* 468, *Vernunft* 114).
- 6) Pozostałe kolokacje w werbalizatorze *empfinden* występujące w powieści (*ein wenig Angst* 648, *das Bedürfnis* 533, *das dringendste Bedürfnis* 332, *einige stille Genugtuung* 238).

W przypadku pozostałych czasowników stwierdzamy występowanie szeregów wieloelementowych. Dla następujących czasowników są to dwa elementy w szeregu:

- *gehen (einen allzu ruhigen Gang, zu Grunde)*⁷
einen allzu ruhigen Gang gehen 174
– toczą się – движется;
zu Grunde gehen 226 – zginąć
– погибнуть;
- *halten (seinen Einzug, Schritt)*
hält ... seinen Einzug 490 – wkracza
– вступает;
Schritt halten können 483 – nadążyć
– не отстать;
- *sagen (Adieu, Dank)*
Adieu sagen 406 – rozstaniemy się
– распрощаюсь с ней;
Dank sagen 335 – dziękowała – поблагодарила.

Listę szeregów trójelementowych tworzą czasowniki:

- *geraten (in Verlegenheit, ins Lachen, in Verwirrung)*⁸
geriet in Verlegenheit 126 – zmieszał się – смешался;
geriet ins Lachen 263 – śmiała się
– не могла не рассмеяться;
geriet ins Lachen 688 – zaczął się śmiać – расхохотался;
geriet in Verwirrung 42
– detonowała się – смущалась;

- *ziehen (in Falten, sich in die Länge, ins Vertrauen)*
zog in Falten 98 – zmarszczył
– наморщил;
hat sich in die Länge gezogen 413
– przeciąga się – затянулась;
ins Vertrauen ziehst 421
– wtajemniczyłeś – расказал;
• *sein (im Begriffe, zu Ende, zu Gast)*,
im Begriffe war 355 – pragnął
– собирался;
war zu Ende 140 – skończył się
– кончился;
sind zu Ende 141 – kończą się – кончаются;
ist zu Ende 370 – skończone – кончено;
war zu Gast 278 – gościł – гостил.

379

Z czterema elementami występuje w badanym materiale czasowniki

- *geben (Ausdruck, einen Kuss, Ordre, sich keine Mühe)*
Ausdruck gab 441 – wyrażał – заявлял;
einen Kuss geben 459 – ucałować
– поцеловать;
ich gebe Ordre 334 – idę zarządzić
– пошлю кого-нибудь;
sich keine Mühe gäbe 428 – nie stara się – не борется;
• *kommen (auf seine Kosten, zu Besuch, zur Ruhe, zur Sicht)*

- 7) W powieści występuje jeszcze 13 elementów szeregu z werbalizatorem *gehen* (*an ihre Arbeit* 560, *zu Bette* 565, 587, *in Konzerte* 263, *zu Ende* 22, 70, *seinen Gang* 678, *auf den Grund* 642, *über [...] Kräfte* 512, *zur Neige* 32, *deine eignen Pfade* 147, *zur Ruhe* 79, 87, 475, *zu Tische* 543, *ihren Weg* 416, *zu Werke* 66, 313).
- 8) W tekście powieści znajdujemy jeszcze 18 predyktorów występujących z czasownikiem *geraten* – *auf glatte Bahn* 7, *in die abenteuerlichen Stellungen* 148, *ins Lesen* 157, *in Zweifel* 174, *in das unangenehmste Ausplaudern* 264, *in die Stimmung* 314, *in eine begeisterte und unbestimmt aufrührerische Stimmung* 670, *in Bewegung* 327, 382, 563, *in zitternde Bewegung* 552, 589, *in einen Schein von Vereinsamung* 344, *in Begeisterung* 448, *in mehr oder minder vollendetes Virtuositum* 500, *in Vergessenheit* 590, *in diesen Ton* 628, *in eine peinvolle Haft* 657, *ins Schelten* 671, *in dienstliche Konflikte* 713, *in vorzügliche Laune* *geraten* 723).

380

auf seine Kosten kommen 194
 – opłaci się – выиграет;
 zu Besuch kommen 380
 – odwiedziła – навестила;
 zu Besuch kamst 386 – przyjechali
 – ты гостил у меня;
 zur Ruhe kommen 114 – успокоić się
 – успокоиться;
 zur Sicht kamen 53 – wystawały
 – мелькнули.

Szeregi pięcioelementowy, sześćcioelementowy i dziewięcioelementowy tworzą odpowiednio werbalizatory:

- *bringen (zum Ausdruck, in die Ehe, in Erinnerung, in Sicherheit, in Verlegenheit)*
 zum Ausdruck bringen 264
 – wyrazić – выразить;
 habe in die Ehe gebracht 199
 – wniosłam ci – я принесла тебе;
 in Erinnerung bringen 188
 – напомыкал – напомнить;
 in Erinnerung gebracht 351
 – przypomniała – напомнила;
 sich in Sicherheit bringen 186
 – wydostać się – улизнуть;
 in Verlegenheit brachte 344 – razila
 – смущавшим;
- *tun (den Ausspruch, tiefe Blicke in Menschenleben, Einhalt, nicht Erwähnung, irgendeine Frage, ein paar Züge aus der Cigarette)*
 tat ... den Ausspruch 186 – odezwał się – отозвался;
 tiefe Blicke in Menschenleben ...
 getan 234 – przyjrzała się życiu
 – познала земную юдоль; Einhalt
 tun 11 – zatrzymać się – остановить их;
 ohne Einhalt zu tun 179 – nie
 odrywając się – не отрываясь;
 hatte nicht Erwähnung getan 71
 – nie wspomniał – не упомянул;

irgendeine Frage tat 335 – zapytała
 – спросила;
 tat ... ein paar Züge aus der Cigarette 486 – pociągnął parę razy
 papierosa – несколько раз затянулся папиросой;
 • *haben (die Absicht, solche Angst, eine verfluchte Angst, Glück, Luft, seinen Platz, im Sinne, einen Streit, kein Urteil, den Wunsch)*
 habe nicht die Absicht 93 – nie
 chciałbym – не хотел;
 haben Sie solche Angst 208 – tak się
 pan boisz – так боитесь;
 Sie haben eine verfluchte Angst 358
 – okropnie się boją – панически
 боятся;
 hatte Glück 431 – poszczęściło się
 – повезло;
 Haben Sie Luft? 203 – Nie ciągnie?
 – Курится у вас?
 seinen Platz hatte 487 – stał – стоял;
 im Sinne hättest 146/147
 – zamierzała – вздумала;
 einen Streit gehabt 202
 – sprzeczałam się – повздорили;
 kein Urteil haben 379 – sądzić
 – судить;
 habe den Wunsch, 215 – pragnąłbym
 – хочу.

Dwa najliczniejsze szeregi – dwunastoelementowy i siedemnastoelementowy – reprezentowane są przez czasowniki *nehmen* oraz *machen*:

- *nehmen (Abschied, in Anspruch, keinen Anstand, Anteil, in Augenschein, in Aussicht, in Empfang, ein Ende, ihren Fortgang, Kenntnis, Platz, Rücksicht)*
 Abschied genommen 152 – pożegnać się – простились;
 Abschied nehmen 155 – pożegnać się
 – распроститься;

Abschied nahmen 168, 213
 – żegnających się – прощались;
 in Anspruch genommen 271
 – przejmował się – упивался;
 in Anspruch nehmen 276 – objąć
 – перешли к нему;
 in Anspruch genommen 290
 – pozostający – занятые;
 in Anspruch nahm 472 – zajmowała
 – тянулся;
 nahm Zeit in Anspruch 32 – zabrało
 mu nieco czasu – ему потребовалось немало времени;
 keinen Anstand genommen hatte 444 – nie zawahał się – не постеснялся;
 nahm Anteil daran 267 –
 interesowało się – интересовался;
 in Augenschein nehmen 408
 – obejrzeć – полюбоваться;
 in Aussicht genommen 306
 – zamierzamy – намечен;
 in Empfang nehmen 107 – usłyszeć
 – услышать;
 nimmt in Empfang 402 – otrzymuje
 – получает;
 ein Ende genommen hatte 32
 – uporał się – была наконец произнесена;
 nahmen ihren Fortgang 411, 459
 – trwało – продолжались;
 man nahm Kenntnis 257 – decydowano – зачитали;
 hatte Platz genommen 202 – usiadł
 – сел;
 nahm ... Platz 269 – zasiał
 – сидеть;
 Platz genommen haben 346
 – rozsiadło się – расположилось;
 nahmst du Rücksicht 199 – liczyłeś się – считался;

• *machen* (nicht den geringsten Anspruch, Bankrott, seine Bekanntschaft, die Bekanntschaft, den Eindruck, ein Ende, die Erfahrung, welche Freude, Gebrauch, Mitteilung, Ordnung, die Runde, Spaß, ein bisschen Spektakel, Stücke, den Versuch, den Vorschlag)⁹⁾
 machte nicht den geringsten Anspruch 87 – nie usiłowała – не думала;
 Bankrott machen 219 –
 zbankrutować – обанкротился;
 seine Bekanntschaft machen 161 – go poznać – узнать его;
 machte die Bekanntschaft 334
 – poznał – познакомился;
 machte den Eindruck 94
 – wyglądało – выглядело;
 Es muss ein Ende gemacht werden 473 – Trzeba z tym skończyć
 – Должно быть покончено;
 die Erfahrung habe ich gemacht 257
 – przekonałam się – убедилась;
 welche Freude machte 308 – jak ucieszył – порадовала;
 Gebrauch machen 302 – skorzystać
 – воспользоваться;
 die Mitteilung machte 82
 – opowiadał – рассказывая;
 Mitteilung gemacht 210
 – poinformował – сообщил;
 Mitteilung gemacht hatte 477
 – usłyszawszy – сообщил;
 Ordnung machen 406 –
 uporządkować – распутать;
 machen die Runde 400 – roznosi
 – обносят;
 Spaß machte 211, 214 – żartuje
 – шутит;

381

9) W tekście powieści spotkamy jeszcze 70 kolokacji z werbalizatorem *machen*, które zostały przetłumaczone w postaci konstrukcji analitycznej.

Spaß gemacht 106 – bawiło ją to
 – очень занимали Тони;
 machte Spaß 317 – żartowałem – я
 пошутил;
 ein bisschen Spektakel zu machen
 182 – poawanturować się – побуя-
 нить;
 hat sie Stücke gemacht 248 – coś
 zrobiła – что-нибудь расколотила;
 den Versuch machen 161 – próbować
 – пытался;
 machte den Vorschlag 444
 – zaproponował – предложил.

Przeprowadzona przeze mnie analiza
 polskich i rosyjskich tłumaczeń kolokacji
 występujących w powieści *Buddenbrookowie*

Tomasza Manna prowadzi do wniosku, iż
 mimo uznania przez badaczy form anali-
 tycznych za formę ekspansywną i częstą we
 współczesnym języku polskim i rosyjskim,
 użycie tych form w języku niemieckim
 jest częstsze. Zestawienie ekwiwalentów
 analitycznych i syntetycznych w badanych
 językach potwierdza tezę, że wybór form
 analitycznych jest tylko w pewnym stopniu
 sprawą stylu, zaś w znaczącym – struktury
 języka. Zaobserwowane zjawisko wielo-
 krotnego tłumaczenia zwrotów werbalno-
 nominalnych w języku niemieckim przez
 formy syntetyczne w polskim i rosyjskim
 jest ilustracją stopnia analityczności i syn-
 tetyczności tych języków.

zusammenfassung

Σ Verbo-nominale Kollokationen in *Buddenbrooks* Thoman Manns und ihre synthetischen Äquivalente in der polnischen und russischen Übersetzung

Im Artikel werden die synthetischen Äquivalente der verbo-nominalen Kollokationen aus dem Roman *Buddenbrooks* Thoman Manns in der polnischen Übersetzung des Romans von Ewa Librowiczowa und der russischen von Natalia Man untersucht. Man stellt die Struktur der analytischen Formen dar und charakterisiert den verbalen und nominalen Teil dieser Übersetzungseinheit. Im weiteren werden die semantischen und funktionalen Beziehungen der Kollokationen zu den entsprechenden Vollverben besprochen, wobei man die Synonymie der synthetischen Formen der Übersetzung berücksichtigt. Die Analyse betrifft die einzelnen Szenen im Roman, in denen eine besondere stilistische und organisierende Rolle den verbo-nominalen Kollokationen zukommt. Die Kollokationen werden in den nach den Funktionsverben geordneten Reihen und mit den polnischen und russischen Äquivalenten präsentiert. Die Häufigkeit der synthetischen Äquivalenz in beiden Übersetzungen führt zur Schlussfolgerung über den eher sprachtypologischen als stilistischen Hintergrund dieser Erscheinung.

Bibliografia

- Arens 1964: **Arens, Hans**. Analyse eines Satzes von Thomas Mann, Düsseldorf: Schwann,
- Dierks 1987: **Dierks, Manfred**. Psychische Konstitution und „Sprachwerk“ bei Thomas Mann [in:] Internationales Thomas-Mann-Kolloquium 1986 in Lübeck, Hsg. von E. Heftrich und H. Wysling. Bern: Francke.
- Dittmann 1969: **Dittmann, Ulrich**. Sprachbewußtsein und Redeformen im Werk Thomas Manns: Untersuchungen zum Verhältnis des Schriftstellers zur Sprachkrise, Stuttgart: Kohlhammer
- Duden – Deutsches Universalwörterbuch, Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich 2001. 4. Aufl.
- Firth 1957: **Firth, John Rupert**. Papers in Linguistics 1934 – 1951, London: Oxford University Press, London
- Gładysz 2003: **Gładysz, Marek**. Lexikalische Kollokationen in deutsch-polnischer Konfrontation. Frankfurt am Main-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Wien
- Jędrzejko 1998: **Jędrzejko, Ewa** (red.). Słownik polskich zwrotów werbo-nominalnych. Zeszyt próbny. Warszawa
- Klinger 1983: **Klinger, Margarete**. Leistung und Struktur des Funktionsverbgefüges im Polnischen, Bochum: Ruhr Universität.
- Lee, 1994: **Lee, Cheong-Hie**. Die Wiedergabe gesprochener und gedachter Rede in Thomas Manns Roman „Buddenbrooks“: eine Untersuchung grammatischer Formen und narrativer Funktionen, Marburg: Universität Marburg.
- Loewe: **Loewe, Iwona**: Analityzmy werbo-nominalne a młodopolski dekadentyzm (na przykładzie pola stanów mentalnych) , C. 131–149.
- Mann 2002: **Mann, Thomas**. Buddenbrooks. Verfall einer Familie. Frankfurt/M., 52.Aufl.
- Mann 1971: **Mann, Tomasz**. Buddenbrookowie. Dzieje upadku rodziny. Przeł. E. Librowiczowa. Warszawa. T.I/II.
- Mann 1985: **Манн, Томас**. Будденброки. Пер. с нем. Н. Ман. Москва, 1985.
- Vetulani 2000: **Vetulani, Grażyna**. Zasady budowy hasła słownikowego dla kolokacji werbo-nominalnych. –In: Scripta Neophilologica Posnaniensia. – Poznań. – T.III, S. 173–190.

ANNA RADZIK

384

EMA 2006